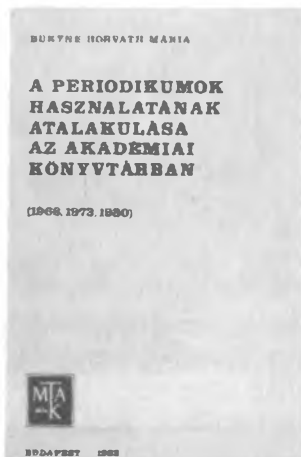

SZEMLE

BÜKYNÉ HORVÁTH Mária: *A periodikumok használatának alakulása az Akadémiai Könyvtárban.* (1966, 1973, 1980.) Bp. MTA, 1983. 242 p. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei 13 (88) Új sorozat)

„Az Akadémiai Könyvtár rendelkezik az országban a legnagyobb humán jellegű kurrens periodikaállománnyal” – írta *Bükyné Horváth Mária* egy 1977-ben megjelent munkájában. E tény egymagában is kötelez, hiszen az ország egyik legértékesebb, nagy múltra visszatekintő folyóirat-állományáról van szó. *Bükyné Horváth Mária*, aki 1957 óta dolgozik e gyűjteményben (1961 óta annak vezetőjeként), szívós következetességgel és példamutató szorgalommal foglalkozik e gyűjtemény bemutatásával és a hazai szakirodalmi ellátásban betöltött szerepével. Első ez irányú munkája

(*Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai.* Bp. MTA, 1968. 52 p.) már számos értékes adattal szolgált. Az itt feldolgozott 1966-os adatok szerint a kurrens külföldi periodikumok száma 5754 volt (csaknem ötszöröse a magyar címeknek) s ezeknek 9/10-ed része a nemzetközi kiadványcsere révén, 103 állam 2518 intézményéből érkezett a könyvtárba. Az értékes cserealaphoz számító akadémiai *Acták* révén az Akadémiai Könyvtár mindig is kiváltságos helyzetben volt a nemzetközi csere tekintetében. E korai dolgozat célja a kurrens külföldi periodikumállomány struktúrájának, szakmegoszlásának és egyéb hazai és külföldi periodikumállományokhoz való viszonyának elemző megvilágítása volt. E feladatot a szerző igényesen, felkészülten, módszertanilag mintaszerűen oldotta meg. Különösen figyelemre méltó volt a periodikumok tartalmuk szerinti megoszlása elemzésének az a statisztikai módszere, amely sikerrel birkózott meg a több szakterületet érintő periodikumok számbavételével. (Az egyes szakok érintettségét kifejező értékek általában nem egész számok, összegezve viszont egész számot adnak ki: az elemzésre került egységek számát.) Következő munkájában (*Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában.* Bp. MTA, 1971. 232 p.) témáját a használatelemzés oldaláról közelítette meg; az 1966-os adatok alapján teljes képet adott az Akadémiai Könyvtár periodikumállományának használatáról. Kimutatta, hogy 1966-ban az állományban levő 12 744 cím 18,66 százalékát érintette a használat, amely legnagyobb számban a kurrens külföldi periodikumokra irányult. Kihasználtságukat tekintve azonban (egy címet hányan használtak) a kurrens magyar folyóiratok álltak az élen. A dolgozat ezután a részletes olvasóelemzésen túl azt is vizsgálta, hogy a használt periodikumok információs anyaga hogyan és milyen mértékben épült be az olvasók tudományos publikációiba. Bibliográfiai források segítségével felmérte az 1339 olvasóból az 1966–69 között publikáló 603 fő tudományos tevékeny-

ségét. E személyek 23,5 százalékánál adatszerűen bizonyítható volt (hivatkozások, forrásidézetek alapján) a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára periodikumainak felhasználása. E vizsgálattal a szerzőnek egzakt módszerrel sikerült a könyvtári ráfordítás visszatérüléséhez értékes adalékokat szolgáltatnia.

Bükyné Horváth Mária következő munkája (*Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum állománya az 1970-es években*. A hazai akadémiai kutatás szakirodalmi információ igénye. Bp. MTA, 1977. 78 p.) az akadémiai folyóiratgyűjtemény egy újabb fejlődési szakaszáról ad számot. 1968/1969-ben a cseretevékenység felülvizsgálata a gyűjtőkörtől idegen periodikumok lemondását eredményezte. A profilisztítás következtében 1257 kurrens külföldi periodikum behozatalát mondták le. 1974-ben egy nagyarányú periodikumselejtezés is lezajlott, mely a profildiegen és tudományos értéket nem képviselő anyagot, valamint a szórványszámokat érintette. Mindezek eredményeként több lett a humán és kevesebb a természet- és alkalmazott tudományi folyóiratok száma; a humán periodikumoknak az összállományhoz viszonyított részaránya 53,73 százalékról 66,26 százalékra emelkedett. 1972-re a kurrens külföldi periodikumok 4695-re, a teljes periodikumállomány 12 368 címre csökkent. Az állomány szakterületi megoszlásának elemzésén kívül Bükyné Horváth Mária elvégezte a „szakmai érték” vizsgálatát is. E vizsgálat nemzetközi összehasonlításban is előkelő helyet biztosít a gyűjteménynek: a kurrens külföldi periodikumok 68,25%-a olyan, amelyeket a nemzetközileg ismert források (szakbibliográfiák, referálólapok stb.) is számon tartanak. Hazai viszonylatban említésre méltó, hogy a kurrens külföldi címek közül 1972-ben 1626 cím egyetlen példány volt az országban. A gyűjteménynek a kutatásban elfoglalt szerepére és a hazai akadémiai kutatás szakirodalmi információigényére nézve egy kiterjedt hivatkozásvizsgálat is pozitív eredménnyel zárult.

Rátérve a szerző legújabbban megjelent művére (*A periodikumok használatának alakulása az Akadémiai Könyvtárban*, 1966, 1973, 1980. Bp. MTA, 1983. 242 p.), legelőször is azt kell megállapítanunk, hogy a dolgozat az 1973-as év adatait tárja fel teljes részletességgel, s összeveti őket az 1966-osakkal; az 1980-as évre vonatkozólag csak kb. két oldalnyi összefoglalást ad. Dicséretes (s ez a szerző előző munkáira is vonatkozik), hogy könyvének elején részletes és értékelő áttekintést ad a vonatkozó hazai és külföldi szakirodalomról s így mintegy bevezeti az olvasót saját műhelymunkájába. E fejezeteket a téma szakirodalma iránt érdeklődők is nagy haszonnal forgathatják.

A mű célját (a periodikumok iránti szakirodalmi igény változásának bemutatása az Akadémiai Könyvtárban) változatos módszerek alkalmazásával éri el. A használati bizonylatok alapján bemutatja az 1983. évi periodikumforgalmat az egyes címekre, az információt kereső személyekre és az információkeresések mennyiségére, halmozódására vonatkozóan. (1908 személy és 230 intézmény; tehát összesen 2138 periodikumhasználóról van szó.) Vizsgálódását kiterjeszti mind a négy használati formára: helybenolvasás, kölcsönzés, fényképeztetés, xeroxmásolás. Ez utóbbinak nagyarányú növekedése a periodikumokra irányuló olvasási szokásokban 1973-ban már jelentős eltolódásokat eredményezett. Sokoldalúan szemléltető statisztikai táblázatokra támaszkodva bizonyítja, hogy a kihasználtság éppen a kurrens külföldi periodikumoknál a legmagasabb. Figyelemre méltó viszont, hogy a kurrens külföldi periodikumok használata 1966-hoz képest 1973-ra

– az említett profiltisztítás ellenére is – a természettudományok felé tolódott el. Ez a folyamat azonban abbamaradt, s 1980-ra lényegében megmaradtak az 1973-ban kialakult arányok. A teljes periodikumállományt illetően 1966-hoz képest csaknem valamennyi mutató növekedést jelez: emelkedett a teljes állomány kihasználtsága (3,52 százalékkal), az egy periodikumféleségre eső átlagos olvasói szám (2,83-ról 3,38-ra) és az egy periodikumra eső átlagos használati alkalmak száma (5,44-ről 6,61-re). Tanulságos a legtöbb személy által helyben olvasott periodikumok jegyzéke: az első 10 címből 9 a magyar! A legtöbb alkalommal helyben olvasott periodikumok jegyzékén viszont a Neue Zürcher Zeitung vezet, mögötte a Times, a jugoszláviai Magyar Szó, a Pravda, az Izvesztija, a romániai Előre, a Le Monde, az U.S. News and World Report, az Economist és csak tizedik a Valóság. Rendkívül szemléletesek a szakkutatók érdeklődési körére jellemző olvasási kördiagrammok. Ezek tanúsága szerint a természettudósok olvasása szakmailag koncentráltabb, mint a humán területek képviselőié. A „saját-szak” centrikusság a matematikusoknál a legszembetűnőbb: 1966-ban 60, 1973-ban 69 százalékban saját szakterületük lapjait olvasták. Ugyanez az érték a nyelvészeknél 32, illetve 43,5, a többi humán kutatónál még alacsonyabb, vagyis az érdeklődési körük a természettudósokéval szemben sokkal tágabb. A használt folyóiratok nyelvi összetételéből megállapítható, hogy a foglalkozási ágak többségében a nyelvtudási átlag 1966-hoz viszonyítva csökkent.

A használt irodalomnak tudományos közleményekben való felhasználását is vizsgálta a szerző: 1966-ban a folyóiratgyűjtemény olvasóinak 45, 1973-ban 52%-a volt publikáló olvasó. Közülük a humán kutatók növelték megjelentetett publikációik számát, a természet- és műszaki tudományterületek művelői viszont csökkentették.

Bükyné Horváth Mária munkásságának köszönhetően több fázisban ismerhettük meg az egyik legnagyobb és legértékesebb hazai folyóiratgyűjteményt és használatát. A szerző egyik legfőbb érdemének tartjuk, hogy különböző időpontok adatait vetette egybe, módszerében sokoldalúságra törekedett s tárgyát nemcsak önmagában kezelte, hanem nemzetközi mintákhoz mérten is értelmezte. Paradox módon egyetlen gyengesége éppen a sokszempontúságból adódott: a „valamivel kevesebb több lett volna” elve itt is érvényesül s egy rövidebb, összefogottabb dolgozat talán jobban megörvendeztette volna a szakma olvasóit. De ne legyünk ünneprontók, méltányoljuk inkább e művekbe fektetett nem kevés energiát, tapasztalatot és a tárgy iránti őszinte vonzalmat, mondhatnánk elkötelezettséget is. Bükyné Horváth Mária munkássága mindenképpen komoly nyeresége az állományelemzéssel és a szakirodalmi olvasásvizsgálattal foglalkozó hazai kutatómunkának.

Valamennyi dolgozatot irodalomjegyzék, magyar és idegen nyelvű összefoglalók egészítenek ki.

SOMKUTI Gabriella